

TREBENNA

ANTALYA yakınında eski bir şehir kalıntısı

Prof. Dr. Semavi EYİCE

D. baş No: ab 277

Yer No: ab 273

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO. 06297

SINIFLAMA NO.

06293

BAĞIŞCI

GELİŞ TARİHİ

TÜRKİYE TURİNG ve OTOMOBİL KURUMU BELLETENİ

Sayı 58 / 337 (...MART...NİSAN 1977)'den ayrı basım

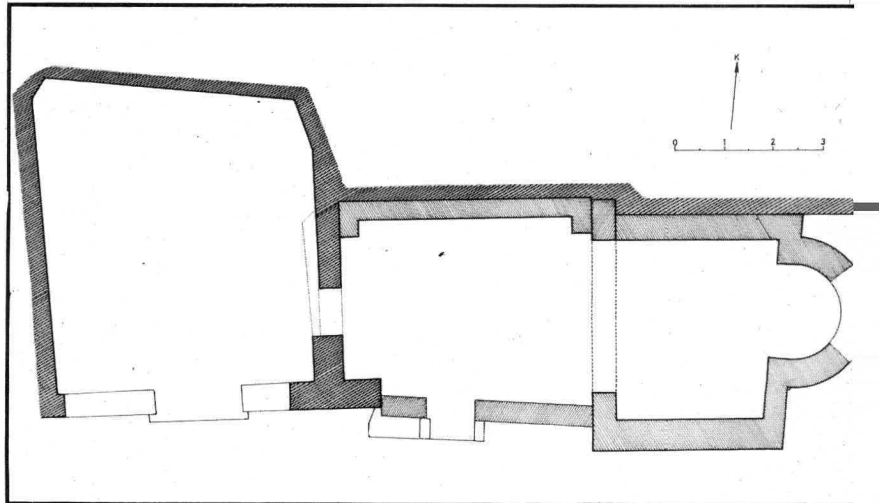
Trebenna akropolunden ovaya bakış, ön planda büyük kilisenin apsisi.

TREBENNA

Prof. Dr. Semavi EYİCE

İlkçağda Pamphylia ile Lykia arasındaki sınırda bulunan Trebenna şimdiye kadar bir araştırma konusu olmamıştır. Antalya müzesi müdürü Arkeolog Tanju Özoral ve Müdür muavini Selahattin Erdemgil'in sağladığı imkânlar ile 1975 ve 1976'da bu ören yerine iki defa gitmemiz mümkün oldu. Sivridağ eteğindeki bu eski şehir harabesi, dağların güney - doğu tarafında, ileri taşan bir tepe etrafında kurulduğundan ormanlık bir arazi içinde ve Antalya ovası ile körfeze çok hâkim bir yerde bulunmaktadır. Denizden 700 m. kadar yüksekte kurulu olan ve Antalya'dan 32 km. uzaklıktaki Trebenna'nın içine kadar otomobil ile ulaşmak mümkündür. Buraya Antalya batısında 20 km. uzaktaki Çakırlar'dan geçmek suretiyle varılır. Buradan Çağlarca köyüne kadar gidilir, ve az ilerideki ören yerine dolambaçlı bir orman yolunu takip ederek ulaşmak kabildir (1) Ören yerinden aynı yoldan geriye dönmek mümkün olduğu gibi, aynı orman yolunu takip ederek tekrar ovaya inmek ve Antalya'ya dönmek kabildir. Trebenna, Termessos'un kuşuçuğu 15 km. kadar güney - doğusundadır.

Bu ören yerinin Trebenna olduğunu bir kitabede okuyarak ilk olarak aydınlığa çıkaranların E. Petersen ve F. von Luschan oldukları bazı yayınlarda bildirilmekte ise de, bu iki araştırmacının Likya hakkındaki eserlerinde Trebenna ile ilgili tek kelime yoktur. (2) Sadece bir kitabede (no. 114) Trebenda'nın adı geçmektedir ki, bu da aşağıda da belirtileceği gibi bu ören yeri değil Myra (= Demre) yakınında bir yerdir. Burayı ilk teşhis edenler Graf von Lanckoronski heyetindeki uzmanlardır. Kalıntılarda buldukları bir kitabe eski şehrin adını kesin olarak vermiştir. Bu heyet burada çok kısa bir süre içinde çalışarak, altı kitabe kopyası almışlardır. (3) Nihayet Birinci Dünya Savaşından az önce P. Romanelli de buraya gelmiş ve eserinde,

- 1 — Üzerlerine bastion yapılmış olan lahitler.
- 2 — Şapeldeki aziz freskoları.
- 3 — Şapelin planı.
- 4 — Trebenna'nın genel görünüşü.
- 5 — Akropole çıkış.
- 6 — Roma İmparatoru III. Gordianus'un Trebenna sikkesi.

Trebenna'nın tarihçesini özetleyerek, on üç kitabenin kopyalarını verir ki, bunların bir kaçını Lanckoronski'dekilerdir (4). Daha sonraları 1937'de W. Ruge ve 1976'da G. E. Bean, Klasik çağ ansiklopedilerinde burası hakkında bilinenleri özetlemişlerdir. (5) W. M. Calder ile G. E. Bean de haritalarında burayı işaretlemişlerdir (6). Trebenna'nın sikkeleri ise, F. Hill'in British Museum kataloğunda ve Head'ın kitabında tanıtıldığı gibi, (7) son olarak da H. von Aulock, Roma İmparatoru III. Gordianus'un buraya ait sikkelerinden bahsetmiş ve bu yer hakkında da bilgi vermiştir (8).

Trebenna'dan ilk çağ yazarları bahsetmezler. Yalnız Hierokles'in Pamphylia'da gösterdiği **Tresena'nın** burası olduğu sanılır. En eski bilginin ise **Lykia birliği** yıllarına ait olduğu kabul edilir. İki kitabede de Trebenna'nın Lykia bölgesinden olduğu desteklenmektedir. Bu birliğin sikkelerinde görülen adı T P veya T P E kısaltmaları ile belirtilen yerin Trebenna olduğu kabul edilmektedir. Halbuki W. Ramsay, bu görüşün yanlış olduğunu ve kısaltmanın bir Pamphylia şehri olan Trebenna'ya değil, Trabala'ya ait olduğunu iddia etmiş ise de bu bugün geçerliliğini kaybetmiş bir hipotezdir (9). Ancak TP ve T P E'nin Trebenna olduğu da kesinliğe kavuşmuş değildir. Bu bölgede bulunan Trebenda'nın ise Myra (= Demre)'nin bir köyü olduğu anlaşılmaktadır (10). Bu eski sikkelerden anlaşıldığına göre adı T P veya T P E kısaltması ile gösterilen yerde Tanrılardan Zeus, Apollon, Dionysos, sonraları Athena, Tykhe, Nike ve Dioskur'lar saygı görüyorlardı.

Trebenna'ya İmparatorluk devri içlerinde şeref payesi olarak Roma Kolonisi ünvanı verilmişti. Bunun III. yüzyılda olduğu fakat kim tarafından verildiğinin bilinmediği söylenir. (11) Halbuki, Septimius Severus'un 211'de ölümünden az sonra başlayan kargaşalık devrinde, bir sena-

törün torunu olarak, çocuk yaşında İmparator yapılan III. Gordianus (238 - 244) ile karısı Sabina Tranquillina'nın Trebenna sikkelerinde resimlerinin bulunması belki bu hususda bir ipucu olabilir. Altı yıl süren idaresinde sevilen bir hükümdar olarak tarihe geçen III. Gordianus'un Trebenna'ya koloni ünvanını veren İmparator olması muhtemeldir. Bunun için de resmi şehrin sikkelerine konulmuş olmalıdır. Bu sikkelerde TREBENNA adı tam olarak yazılıdır. Herhalde şehirde onun adına binalar ve heykel de vardı. Hatta «eşraftan» Solon adlı kimsenin yaptırdığı **ekklesiasterion** da belki de ona sunulmuştur. Hıristiyan çağında burası bir piskoposluk merkezi idi. Nitekim Tebennorum piskoposu Polemon adlı bir rahip 458'de Leon'a Pamphylia Piskoposları tarafından yazılan mektubu imzalayanlar arasındadır. Bizans çağının çeşitli piskoposluk listelerinde ise burası, merkezi Perge'de olan Pamphylia eparkhia'sında **Perbaina** veya **Perbena** adları ile yer almıştır. (12) Fakat tarihte bu yer hakkında daha fazla bir şey bilinmez. Kitabelerin yardımı ile elde edilen tek ip ucu, aynı dolaylardaki **Onobara** adlı kasabanın Trebenna'ya bağlı olduğudur. Gedeller köyü yakınında olan Onobara'daki bir mezar kitabesi, mezar soyguncularından alınacak tazminatın Trebenna şehrine gelir yazılacağını bildirir (13). Türk devrinde ise bu yerde bir yerleşme olmamıştır.

Antik şehrin akropolis'i ovaya hâkim bir tepe üstündedir. Bugün burada önemli bir yapı görülmemektedir. Bizans çağında ovaya, aradaki vadilere hâkim bir yerde olan tepe bir kale haline getirilmiş ve etrafı bir sur ile çevrilmiştir. Kalenin eteğinde, orman yolunun kenarında ilkçağ şehrinin kalıntıları görülür. Bunların içinde en belirli yapı, hayli iyi durumda bulunan küçük bir toplantı binası (= **ekklesiasterion**)'dur. (14) Bunun mahiyeti kapısı yanındaki kitabebede açıkça belirtilmiş olmakla

beraber, yazının başlangıcından dört buçuk satırın kazınmış olması, burada herhalde yapının adına sunulduğu bir İmparator ve belki de karısının adlarının olduğunu, ve bu hükümdarın düşürülmesi ile adının silindiğini gösterir. Bu İmparator III. Gordianus olabilir. Bu binanın cephesinde yarım yuvarlak bitişik payeler vardır. İçinde ise bir duvarında bir niş yapılmıştır. Araştırmalarımız sırasında bir mabed kalıntısına raslamadık. Şehrin tiyatrosunu da arayamadık. Herhalde burada bir su tesisi de olmalıdır. Nitekim köyden gelen yolun kenarında bugün iyi sulu bir pınar akmaktadır. Bu da şehre uzaklardan su getirmeye gerek olmadığını gösterir. Yolun sağ tarafında sık ağaçlarla kaplı arazide çalılar ve ağaçlar arasına gömülmüş kesme taştan büyük yapıların varlığı dikkati çeker. Bunların arasında bilhassa bir tanesi önemli gözükmekte ise de ne olduğunu anlamak mümkün olmamıştır.

Bu arada geniş bir mezarlık (Nekropol) de pek çok lâhitleri ile burada varlığını gösterir. Lâhitler genellikle sadedir. Bunların teknelerinin yan cephelerinde **tabula ansata** içinde kitabeleri vardır. Bazı lâhitlerin tekneleri ise kayadan yontulmuştur. Aşağı şehirde nekropolün bir bölümünde bir dizi halinde sıralanan lâhitler, Bizans çağında burada boğazı koruyan ve akropoldeki kaleye yardımcı olan bir **bastion**'a temel olarak kullanılmıştır. Yuvarlak bir kale teşkil eden bu tahkimatin moloz taşlarından yapılan duvarı lâhitlerin üzerine oturmaktadır.

Akropolün yamacına yaslanmış olarak Ekklesiasterion'un az yukarısında küçük bir Bizans şapeli vardır. Bunun kuzey duvarı ve batı tarafı kısmen tabii kayadan yontulmuştur. Güney cephe tamamen yıkılmış olmakla beraber apsis durmaktadır. Çok kötü bir işçilikle moloz taşlardan yapılan bu küçük kilise ince uzun tek nefli ve üstü evvelce beşik tonozlarla örtülü bir yapıdır. Kuzey duvarda çok bo-

zuk durumda fresko resimler görülür. Batıdaki ilk bölümün duvarını büyük bir atlı Hagios, Georgios (= Aya Yorgi) tasvirinin süslediği, kalan izlerden ve adını belirten yazıdan anlaşılır. Atın ve azizin gövdelerinin plastik değerlerinin verildiği bu resimde Georgios, başındaki taca göre bir Bizans İmparatoru gibi tasvir edilmiştir. Bu kadar ufak bir şapelde bütün bir duvarı kaplayacak kadar büyük bir Hagios Georgios resminin yer alması, bu şöhretli azizin Trebenna'da da büyük saygı gördüğüne delil sayılabilir. Daha doğudaki bölümün duvarında ise, yan yana ve cepheden görülen üç aziz resmi yer alır. Bunlar ellerindeki **İncil**'lerden ve kıyafetlerinden anlaşıldığına göre kilise ileri geleni olan azizlerdir. Bir tanesinin başı yanında Kyrillos adı okunur. Böylece burada «kilise babalarından» Kudüs patriği Aziz Kyrillos (315 - 386)'un tasvir edildiği belli olmaktadır.

Şapelin doğusunda kaya içine oyulmuş arkosollu bir oda, bunun ilerisinde bir ev kalıntısı ile 92 cm. çapında ve 25 cm. kalınlığında güzel bir değirmen taşı görülür. Daha doğuda Bizans devrinde antik devşirme taşlarla yapılan kalenin girişi bulunmaktadır. Burada bir kitabe varsa da, bu devşirme bir parçadır. Kapının iki yanındaki dikmelerin yüzlerine ise **grafiti** olarak iki ayrı haç işlenmiştir. Bu girişin iç tarafında ve tam karşısında kaya içine güzel bir mezar odası oyulmak suretiyle işlenmiştir. Bu odanın muntazam bir cephesi ve girişi vardır. Akropolün tepesindeki düzlük Bizans çağının ev kalıntıları ile kaplıdır. Terasın doğu tarafında, manzaraya hakim bir yerde bir kilise (basilika?)'nin izleri görülür. Çok harap durumdaki bu yapının planı anlaşılmaz ise de apsis kalıntısının çapından büyük bir kilise olduğu öğrenilmektedir. Romanelli'nin burada varlığından söz ettiği mozaikleri hiç göremedik. Akropolün batısındaki tümseğe çıkıldığında ge-

rek aşağıdaki kalıntılara gerek nekropol'e hakim bir görüş vardır. Buradan ayrıca akropole Bizans çağında yapılan surları ve bilhassa bu burcu daha kolay incelemek imkânı vardır. Bu burcun duvarı içinde duran bir ağaç hatilin yeni metodlarla analizi yapılacak olursa, kalenin belki yaşını bulmak mümkün olacaktır.

Trebenna hakkındaki ilk görüşlerimizin özeti bundan ibarettir. Etraflı bir inceleme yapıldığında bu ören yerinde daha iyi buluşlar elde edileceği muhakkaktır. Yakın bir gelecekte bu güzel ören yerini yeniden gözden geçirerek önemli yapılarının rölövelerini çıkarmağı düşünürüz.

- 1 — Master plan for protection and use Olympus seashore national park, (baskı yeri yok) 1971, pafta 3-5.
- 2 — E. Petersen ve F. von Luschan, *Reisen in Lykien, Milyas und Kibyrtis*, Wien 1889.
- 3 — Lanckoronski, *Staedte Pamphlyiens und Pisiadiens*, Prag Wien - Leipzig 1892, II. s. 13 ve 78, kitabeler s. 223 - 224, no. 183 - 187.
- 4 — R. Paribeni ve P. Romanelli, *Studii e ricerche archeologiche nell' Anatolia meridionale, "Monumenti Antichi"* XXIII, Roma 1914, s. 204 - 224, kitabe no. 149 - 162.
- 5 — W. Ruge, *Trebenna* mad. Pauly - Wissowa, *Realenzyklopaedie*, VI, 1, 2, 1937, süt. 2268 - 2269. ; G. E. Bean *Trebenna* mad. şu eserde: R. Stillwell, *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, Princeton 1976, s. 932.
- 6 — W. M. Calder ve G. E. Bean, *A classical Map of Asia Minor*, London 1958.
- 7 — G. F. Hill, *Catalogue of the Greek Coins of Lycia, Pamphylia and Pisidia in the British Museum*, s. LXIII ve s. 91; lev. XVIII, 3.B. V. Head, *Historia Numorum, A Manuel of Greek Numismatics*, yeni baskı, Chicago 1967, s. 698.
- 8 — H. von Aulock, *Die Münzprägung des Gordian III und der Tranquillina in Lykien*, Tübingen 1974, s. 53-54, 83 - 84, 89.
- 9 — W. M. Ramsay, *Notes and inscriptions from Asia Minor, V - Trebenna of Pamphylia, "Athenische Mitteilungen"* "X 1885 s. 343 - 344; ay. yz. *Historical Geography of Asia Minor*, London 1890, s. 425, türkçesi, *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*, İstanbul 1961, s. 475.
- 10 — Petersen ve V. Luschan, *Reisen*, II, s. 58, No. 114; R. Heberdey ve E. Kalinka, *Bericht über zwei Reisen im Südwestlichen Kleinasien*, Wien 1896, s. 17, no. 53, s. 18, no. 59; W. Ruge, *Trebendai* mad. Pauly - Wissowa, *Realenzyklopaedie*, süt. 2267. L. Robert, *"Hellenica"* X (1955) s. 206 - 208.
- 11 — D. Magie, *Roman rule in Asia Minor*, Princeton 1950, I, s. 691.
- 12 — H. Gelzer, *Ungedruckte und Ungenügend veröffentlichte Texte der Notita episcopatum*, München 1901, s. 541, no. 415, s. 556, no. 471
- 13 — Heberdey - Kalinka, *Reisen*, s. 36 - 37
- 14 — Bu tür yapılar hak. bkz. F. Krischen, *Antike Rathaeuser*, Berlin 1941.

